

АГРЕСИВНІСТЬ ЯК ЗАСІБ САМОВИРАЖЕННЯ ПІДЛІТКІВ ТА ЮНАКІВ

І.О. Гнатко

Херсонський державний університет, gnatko.irina@ukr.net

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент І.Р. Крупник

Проблемі агресивності молоді присвячено значна кількість досліджень. Пропри це, враховуючи події сьогодення слід відмітити, що дана тема ще досі залишається важливою та актуальною. З постійним розвитком українського суспільства певні форми деструктивної поведінки, зокрема агресивної, не тільки не виявили тенденції до зниження, але й стали знаходити нові та збільшилися у формах вияву.

У середовищі молоді спостерігається поглиблення агресії в бік зростання жорстокості, цинізму, збільшення числа злочинів, які скоюються під впливом ситуативних, імпульсивних поведінкових реакцій і характеризуються неадекватністю приводу і міри заподіяної жертві шкоди. Така агресивна модель поведінки у середовищі молоді виступає показником деформованого способу життя та виховання і відображає одну з найгостріших психологічних і соціальних проблем нашого суспільства.

Соціально-психологічні дослідження засвідчують, що антисоціальна та агресивна поведінки найчастіше виявляються у підлітковому та ранньому юнацькому віці. Ці вікові періоди не мають чіткого розмежування і становлять групу підвищеного ризику, що пов'язується з труднощами перехідного віку, зокрема, психогормональними процесами; невизначеністю соціального статусу ранньої юності з труднощами перебудови механізмів соціального контролю тощо. Разом із цим у період ранньої юності відбувається подальший розвиток свідомості хлопців і дівчат: формування духовних, етичних, естетичних почуттів (В. Панок, Е. Помиткін, В. Роменець, В. Татенко); усвідомлення потреби в активній участі у суспільному житті, що може задовольнятися мистецтвом (І. Бех,

М. Боришевський, І. Зязюн, О. Отич); активізація зацікавленості молоді у знаннях із різних галузей мистецтва.

Агресивність у віковому аспекті досліджують: В. Моргун, Г. Паренс, А. Реан, Р. Стауб, І. Фурманов. Дослідженню проявів агресивності у підлітковому віці представлено в працях сучасних українських авторів: П. Артёмов, А. Біндяк, О. Качмар, Г. Киричук, В. Павелків, М. Рева, О. Файдюк, Н. Цап. та інших.

Мета статті полягає у визначенні психологічних особливостей прояву агресивної поведінки підлітків та осіб юнацького віку.

Аналіз вітчизняних та зарубіжних досліджень свідчить, що агресивність належить до класу явищ, які необхідно вивчити комплексно, зусиллями низки наукових дисциплін.

Якщо проаналізувати всю різноманітність західних концепцій, можна виокремити три найбільш значущі. Перша включає теорії, в яких агресивність трактується як вроджений інстинкт індивіда (З. Фройд). Друга описує агресію як поведінкову реакцію на фрустрацію. Згідно з Дж. Доллардом, агресія – це захоплення, що автоматично виникає в організмі людини, а реакція на фрустрацію – спроба перебороти перешкоди на шляху до задоволення потреб, досягнення емоційної рівноваги. Третю концепцію становить теорія соціального научіння. Агресія тут – засвоєння поведінки у процесі соціалізації через спостереження відповідного способу дій (А. Басс, Мак Доугел). Сьогодні ця теорія є однією з ефективних у передбаченні агресивної поведінки [3, с. 484].

У науковій літературі прийнято розмежовувати поняття «агресія» (дія) і «агресивність» (властивість особистості, яка проявляється в готовності до агресивної поведінки). Агресивність – це усвідомлювана чи неусвідомлювана якась схильність до агресивної поведінки; агресія – це форма поведінки, яка частково є соціальним навчанням (ЗМІ, однолітки, сім'я) і частково є наслідком агресивності (властивості особистості) [1; 3; 4].

Під час аналізу сучасних літературних джерел визначено, що агресивність, як властивість особистості, і агресія, як акт поведінки, можуть бути зрозумілі в контексті психологічного аналізу інших складових структури особистості.

Тому, з метою дослідження психологічних особливостей прояву агресивної поведінки підлітків та осіб юнацького віку ми аналізували разом з особливостями вияву інших психічних станів та актів поведінки.

Дослідження проводилося на базі загальноосвітньої школи № 8 та № 13 м. Херсон. Емпіричну вибірку склали учні 8-11-х класів, віком від 13 до 17 років. Загальна кількість досліджуваних склала 40 осіб (21 – представники підлітково віку та 19 – юнацького віку).

З метою дослідження поставленої мети застосовано наступний комплекс діагностичного інструментарію: опитувальник «Діагностика стану агресивності» (А. Басса, Е. Дарки); методика «Самооцінка тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності» (Г. Айзенка); опитувальник «Опис дитячої депресії» (М. Ковач); методика «Виявлення схильності до неадекватної поведінки» (А. Орел).

Емпіричне дослідження розпочали з вивчення особливостей стану агресивності у підлітків та юнаків. За результатами підлітків встановлено, що більшість школярів виявили підвищені показники лише за шкалою «непряма агресія» (8,2); низькі показники за шкалою «негативізм» (3,1) та підозрілість» (3,9). За шкалами: «фізична агресія» (5,9), «роздратованість» (5,8), «образа» (7,9), «вербальна агресія» (8,2) та «почуття провини» (5,2) – середні показники. Загальний індекс ворожості (8,4) та агресивності (20,1) має середній показник, а отже є нормою.

Результати юнаків свідчать про те, що у досліджуваних не виявлено високих показників за означеними шкалами. Усі показники, окрім шкали «роздратування» (3,1), яка має низький рівень, знаходяться у середньому діапазоні вияву.

Під час підрахунку значущих розбіжностей за результатами підлітків та юнаків встановлено наступне: досліджувані підлітки, на відміну від юнаків, виявляють високий показник непрямой агресії t_{emp} (2,71), $p \leq 0,05$, низькі показники негативізму t_{emp} (2,73), $p \leq 0,05$ та підозрливості t_{emp} (3,01), $p \leq 0,05$. Юнаки, на відміну від підлітків, демонструють занижені показники

роздратування $t_{emp} (2,79), p \leq 0,05$.

Також слід вказати, що загальні показники ворожості та агресивності мають середній вимір, як у групі підлітків, так і юнаків.

Під час проведення методики «Самооцінка тривожності, фрустрації, агресивності і ригідності» нами були отримані наступні результати. На рис. 1. наглядно зображено, що результати досліджуваних підлітків та юнаків відрізняються. Більшість підлітків виявляють середній рівень тривожності (43,1), фрустрації (35,4), агресивності (42,5) та ригідності (40,4). Юнаки демонструють середній рівень фрустрації (30) та ригідності (41,1), низький рівень тривожності (29) та агресивності (28).

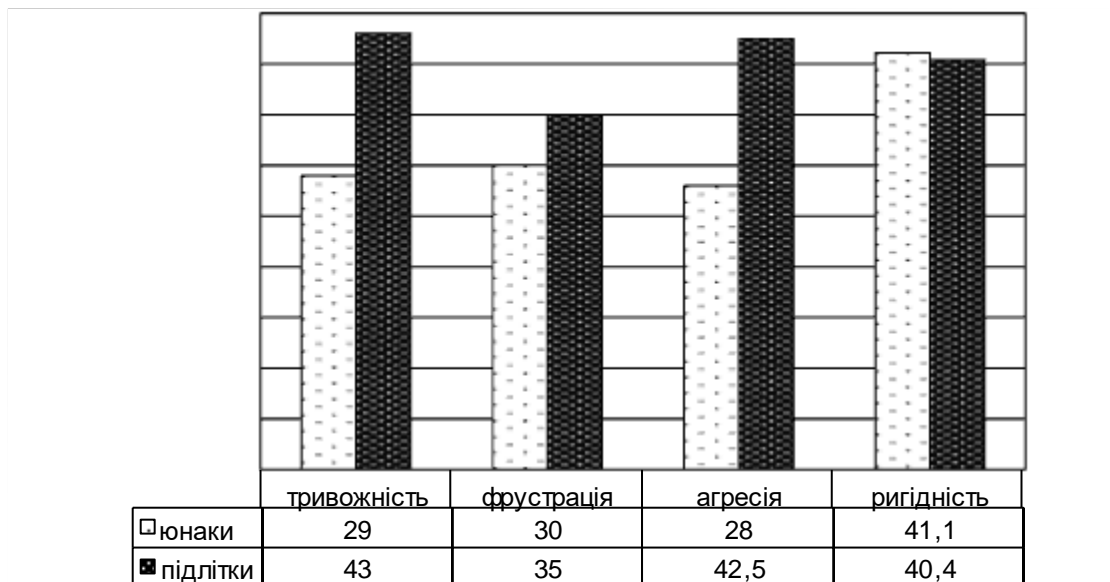

Рис. 1. - Результати дослідження психоемоційних станів у підлітків та юнаків

Під час дослідження наявності депресивних станів досліджуваних нами були виявлені наступні результати (таблиця 2). За результатами дослідження встановлено, що більшість підлітків (41,2 %) демонструють легке зниження настрою, 20,8 % – стан без депресії, ще 20,8 % виявляють замасковану депресію і 17,2 % мають стан депресії. Більшість юнаків (50 %) демонструють стан без депресії, 35 % мають легке зниження настрою та 15 % – замасковану депресію.

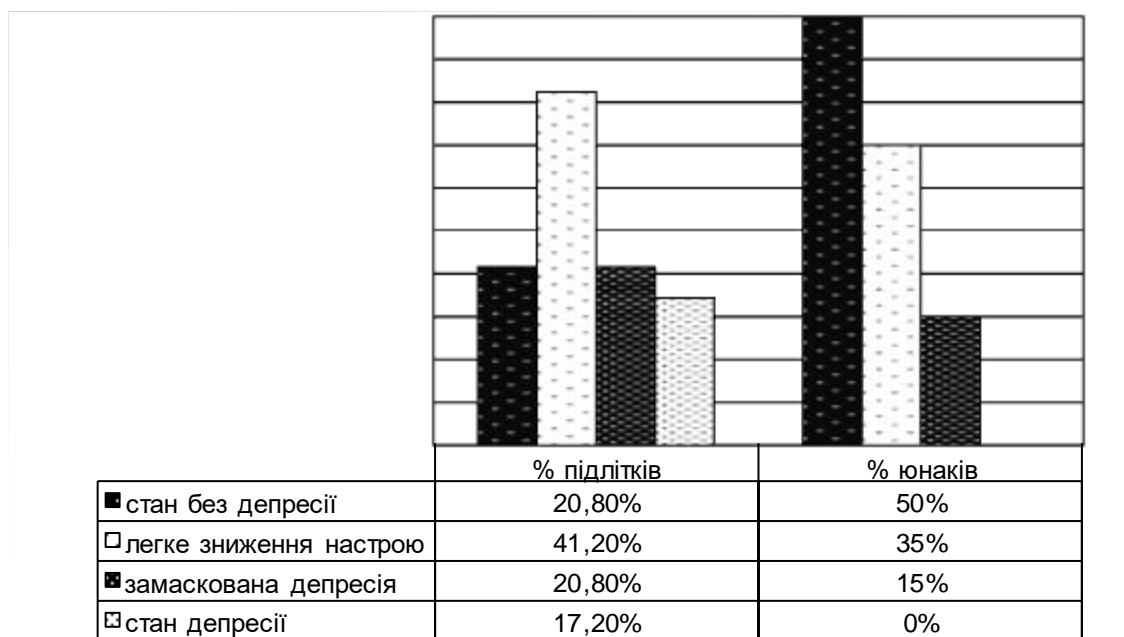

Рис. 2. – Результати дослідження виразності депресивних станів підлітків та юнаків

Аналізуючи розбіжності досліджуваних варто зазначити: більшість юнаків, що не мають депресії перевищує відсоткову долю підлітків ф-ем. (1,86), $p \leq 0,05$; лише підлітки виявляють стан депресії, на відміну від юнаків ф-ем. (1,78), $p \leq 0,05$.

Отже, можемо стверджувати, що більш «закарбованими» від переживання депресії виявилися досліджувані юнацького віку. Пов'язуємо таку тенденцію саме з тим, що досліджувані юнацького віку в силу сенситивного віку, направлені на будівництво свого життєвого шляху, а досліджувані підліткового віку, знову таки у силу вікових перетворень, знаходяться у такому стані й потребують підтримки та допомоги оточуючих.

Останнім етапом емпіричного дослідження було визначення схильності до проявів неадекватної поведінки досліджуваних.

Виявлено, що більшість підлітків мають підвищені показники за такими шкалами, як: «установки на соціальну бажаність» (73,7 %), «схильність до порушення норм та правил» (73,7 %) та «схильність до аддиктивної поведінки» (68,4 %). Слабо виразні показники виявлено за шкалами: «схильність до саморуйнівної поведінки» (73,3 %), «схильність до агресії та насильства» (60 %), «вольовий контроль емоційних реакцій (73,7 %) та «схильність до

делінквентної поведінки» (68,4 %)

Більшість юнаків мають підвищені показники лише за шкалою «установка на соціальну бажаність» (71,4 %) та «вольовий контроль емоційних станів (71,4 %). Низькі показники за такими шкалами, як: «схильність до порушення норм і правил (66,7 %), «схильність до аддиктивної поведінки» (66,7 %), «схильність до саморуйнівної поведінки» (80,9 %), «схильність до агресії та насильства (76,7 %) та «схильність до делінквентної поведінки» (90,5 %).

Отже, нами було виявлено, що більшість підлітків схильні порушувати установлені норми та правила, мають низький рівень контролю саморегуляції, мають тенденцію до залежності від деяких речовин та не мають агресивних, насильницьких проявів поведінки. Більшість юнаків не мають тенденції до проявів аддиктивної та делінквентної поведінки, не мають агресивних, насильницьких проявів поведінки до оточуючих та мають виражену тенденцію до вольового контролю власної поведінки.

Проведене дослідження проявів агресивної поведінки у підлітковому та юнацькому віці дозволяє зазначити наступне: у вибірці підлітків встановлено високий показник непрямой агресії, низькі показники негативізму та підозрливості; загальний середній показник агресії, тривожності, ригідності та фрустрації; спостерігається легке зниження настрою; виявляється схильність до порушення норм та правил, тенденція до залежності від деяких речовин. Більшість юнаків мають низькі показники агресивності та роздратування, тривожності, середній показник фрустрації та ригідності; не мають стану депресії та не виявляють схильність до прояву делінквентної та аддиктивної поведінки.

Висновок. Узагальнюючи отримані результати можемо стверджувати, що саме досліджувані підліткового віку мають схильність до прояву агресії та агресивності. Пов'язуємо таку тенденцію саме з віковими особливостями та сімейними відносинами, зважаючи на переломний та перехідний етап даного віку.

Література

1. Алфимова М. В. Психогенетика агрессивности. *Вопросы психологии*. 2000. № 6. С. 112–121.
2. Ениколопов С. Н. Некоторые проблемы психологии агрессивного поведения детей. *Социал. и клин. психиатрия*. 2002. № 2. С. 40–45.
3. Павелків В. Р. Специфіка прояву агресії та деструктивної поведінки в підлітковому віці. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Вип. 30. С. 483–494.
4. Файдюк О. В. Сутність соціально-педагогічної профілактики агресивної поведінки підлітків у загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://studscientist.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/.../54>.